

ejus, scilicet, sustentatio formæ, aut talis compositio substantiæ; similiter finis domus est habitatio, quæ non est operatio, sed protectio quædam et quasi extrinseca informatio habitantium, et sic de aliis. Et juxta hunc modum contingit, non solum respectu rei genitæ dari finem, qui sit operatio, propter quem sit ipsa res genita, sed etiam respectu unius operationis dari aliam, quæ sit finis ejus; sic enim cytharizatio est propter delectationem, et locutio propter intellectionem. Potest enim una operatio ad aliam concurrere, vel objective, vel effective, vel saltem ut necessaria vel utilis conditio ad aliam operationem, et ideo potest ad illam, ut ad finem, ordinari.

*Quarta divisio in finem objectivum et formalem.*

12. Quarto, ex his divisionibus, præsertim ex secunda, oritur alia, qua dividitur finis in objectivum et formalem. Nam, ut diximus, interdum finis est operatio; hæc autem operatio, præsertim si sit immanens, præter actum ipsum requirit objectum circa quod versatur, ut contemplatio, quæ est finis hominis, versatur circa aliquam rem aut veritatem contemplatione dignam, propter quam aliquo modo est ipsa contemplatio, quia per illam quasi comparatur et possidetur secundum modum sibi proportionatum. Et in hoc sensu distinguunt Theologi, in fine hominis, visionem, et Deum visum, et visionem dicunt esse finem formalem, quem etiam appellant finem Quo, et adeptionem finis; Deum autem appellant finem objectivum, seu finem Qui, quia comparatur per finem formalem. Ita, sumitur ex D. Thoma, 1. 2, quæst. 1, art. 8, et quæst. 3, art. 7, et quæst. 11, art. 3, ad 3, ubi advertit, hos non tam esse duos fines quam unum, quia neque objectum attingi potest nisi per actum, neque actus fieri potest nisi circa objectum, et ideo motio ac intentio agentis est ad utrumque per modum unius, et ita unam causam finalem complent. Quamquam eo modo quo sunt res diversæ, possunt inter se comparari, et una ad alteram ordinari. Atque hoc modo potest ad hanc divisionem applicari fere tota doctrina, quæ circa primam tradita est.

*Quinta divisio finis in eum qui fit, et eum qui obtinetur.*

13. Et hinc ulterius fit (quæ potest esse quinta divisio) quod finis Cujus aliquando supponitur operationi agentis, et intenditur

non ut efficiendus, sed ut obtinendus, quod verum habet de fine objectivo, et hoc modo est Deus finis nostrarum actionum, et extenditur hoc ad omnes res quæ supponuntur ut objecta, vel materia circa quam, ut divitiæ sunt finis avari, non producendus, sed acquirendus etiamsi jam existat. Aliquando vero finis non supponitur, sed fit per actionem agentis, sive fieri dicatur proprie pro re facta, sive late, ut etiam dici potest de actione. Atque hoc modo visio Dei est finis hominis, et in universum omnis operatio, vel terminus per ipsam factus, est finis non præexistens, sed subsequens ad intentionem agentis. Atque hanc divisionem in terminis docuit D. Thomas, 3 cont. Gent., c. 18, sumiturque ex doctrina Aristotelis, partim 2 Phys., et 5 Metaph., ubi potissimum facit mentionem ejus finis, qui fit per actionem agentis; partim 2 de Cælo, text. 64, et 12 Metaph., text. 36, ubi dicit Deum esse finem gratia ejus cætera agunt; constat autem Deum non esse finem, qui per actionem agentis fiat, sed qui ad actiones omnium agentium supponatur.

*Sexta divisio in finem ultimum et non ultimum.*

14. Sexto, dividitur finis in proximum et remotum ac ultimum. Hæc divisio frequens est apud auctores, et fundamentum habet in Aristotele, citatis locis, et in 2 Metaphys., c. 2, ubi ostendit non dari processum in infinitum in finibus. Videri tamen potest alicui, repugnantiam involvere divisionem illa cum diviso; nam de ratione finis est ut sit ultimus, ut nomen ipsum præ se fert. Et quia de ratione finis est ut propter se ametur, et alia propter ipsum, et consequenter ut ipse non ametur propter alia; jam enim non esset finis, sed medium; non ergo recte dividitur finis in proximum et remotum, vel ultimum. Ut ergo intelligatur divisio, duæ rationes in finali causa distingui possunt: prior est, qua finis dicitur propter se amari; posterior, quatenus alia amantur propter ipsum, et ipse est ratio amandi illa. Sub priori ergo ratione omnis finis, si præcise quatenus finis est consideretur, habet rationem ultimi, ut ratio facta ostendit; nam in illo quod dicitur propter se amari, includitur negatio amoris propter aliud; in qua negatione consummatur ratio ultimi. Contingit tamen ut, quamvis aliquod objectum propter se et propter bonitatem suam ametur, nihilominus vel natura sua, vel ex intentione operantis, referatur et tendat in ulteriorem

finem, ut cum quis faciet eleemosynam, et quia honesta sit actio in ratione misericordiæ, et quia est accommodata ad satisfaciendum Deo pro peccatis. Tunc ergo unus finis ordinatur ad alium, quanquam sub ea ratione qua ordinatur, non habeat rationem finis, sed medii. Ille igitur finis, qui immediate propter se amatur, dicitur finis proximus; alius vero finis ad quem alter ordinatur, dicitur remotus; quod si in illo sistat intentio operantis, erit etiam ultimus; si vero in ulteriorem finem ille ordinetur, erit tantum remotus, non tamen ultimus; quia vero non potest in infinitum procedi, sistendum erit in aliquo, qui sit ultimus.

15. Atque ita facile constat necessitas prædictæ divisionis; nam, quia intentio agentis necessario debet in aliquo fine immediate versari, quia alias nunquam inchoaretur, ideo necesse est esse aliquem finem proximum; est enim ille quem proxime et immediate agens intendit tali actu seu intentione. Non est autem simpliciter necessarium ut præter finem proximum detur remotus, quia potest intentio agentis sistere in uno fine; tamen, quia potest etiam in ulteriorem finem tendere, ideo præter proximum dari potest finis remotus. Et similiter, quamvis aliquis finis ultimus semper sit necessarius, eo quod non proceditur in infinitum, non est tamen necessarium ut finis ultimus semper sit distinctus a proximo; nam si voluntas in uno tantum fine sistat, quod facere potest, erit simul proximus et ultimus, saltem negative, id est, post quem non est alius; quando vero plures sunt fines subordinati, tunc necesse est hos fines esse distinctos. Atque hinc fit ut, quamvis contingat plura media inter se subordinari, ut primum sit propter secundum, et secundum propter tertium, et sic usque ad finem, qui propter se amatur, si tamen nullum ex illis mediis amatur propter se, sed pure ut medium propter aliud, nullum eorum habeat rationem finis proximi aut remoti sub prædicta ratione; sed ille finis ad quem ordinatur tota mediolorum series, licet videtur remotus in ratione objecti voliti et materialis, tamen in ratione finis est proximus, seu primus in quem ut in finem tendit voluntas, et erit etiam ultimus, si non in alium finem ordinetur.

16. Si vero finem consideremus sub alia habitudine, scilicet, quatenus propter ipsum aliquid eligitur aut fit, sic facilius est distinguere illas tres rationes finium, non solum in

rebus quæ propter se appetuntur, sed etiam in rebus quæ sunt pure media, quæ propter aliud eliguntur. Nam quando ad unum finem plura media inter se subordinata eliguntur, necesse est dari primum et ultimum medium, tam ordine intentionis quam ordine executionis; in neutro enim ordine potest in infinitum procedi; alias vel electio, vel executio nunquam inchoaretur. Dicitur autem primum medium ordine intentionis, id quod est immediate fini, quodque primo eligitur post intentionem finis, et illud ipsum est ultimum in executione. E contrario vero illud medium, quod est in ordine eligendi postremum, est in executione primum; nam ubi finitur electio, inde incipit executio, ut paulatim per media usque ad consecutionem finis perveniatur. Hoc ergo medium, quod est in executione primum, et in electione ultimum, nullam habet rationem finis, quia nec propter se amatur, cum tantum sit medium, nec etiam aliud amatur propter ipsum, cum in illo finita sit electio; tamen secundum medium habet jam rationem finis proximi respectu medii prioris, quod propter ipsum electum est. Tertium autem medium habet rationem finis remoti, respectu primi medii, et sic potest per plures fines magis vel minus remotos procedi, donec sistatur in ultimo, quod semper necessarium est, cum non possit in infinitum procedi. Atque ita satis constat illa divisio quantum ad expositionem terminorum pertinet; nonnullæ vero quæstiones, quæ ex illa oriuntur, in discursu disputationis tractabuntur commodius, præsertim duæ, scilicet, an media participant aliquo modo causalitatem finis, et an necesse sit constituere aliquem finem ultimum, ubi etiam varias acceptiones finis ultimi declarabimus, et an habeat propriam et per se causalitatem, quatenus finis ultimus est, seu remotus.

SECTIO III.

*Quos effectus habeat causa finalis.*

1. Priusquam de ratione causandi finis dicamus, agendum videtur de effectibus ejus, ut ab iis quæ nobis notiora sunt, procedamus. Et quoniam, ut supra dixi, nunc consideramus finalem causam respectu voluntatis creatæ, per quam agentia intellectualia operantur propter finem, duplices effectus hujus causæ considerare possumus: quidam sunt intra ipsam voluntatem, et sunt actus vel affectus ab illa elicti; alii sunt extra vo-

luntatem, et sunt effectus qui extra ipsam prodeunt ex efficacia vel imperio, seu motione ipsius per proprios actus ejus.

2. Est igitur imprimis certum, causam finalem, prout nunc illam consideramus, per se primo ac maxime causare aliquem actum vel affectum in voluntate ipsa. Hoc est receptum omnium consensu, satisque ostendi potest rationibus, quibus in sect. 1 ostendimus dari causam finalem; nos enim per effectus in causarum cognitionem pervenimus; per nullos autem effectus ita cognoscimus causalitatem finis, sicut per eos quos habet circa humanam voluntatem, quam sua metaphorica motione allicit, ut et ipsum amet, et per convenientia media quærat, donec illum consequatur et in eo quiescat.

*Prima difficultas, de causalitate finis circa internos actus voluntatis.*

3. Difficultas vero est, an omnes actus qui in hoc progressu interveniunt, sint a fine, ut a propria causa in suo genere, an vero non omnes, sed aliqui eorum, et quinam illi sint. Ut autem percipiatur ratio difficultatis, distinguere oportet plures actus, qui in hoc negotio interveniunt. Quidam tendunt directe in finem, vel secundum se absolute, ut simplex voluntas ejus seu amor, vel ut consequendum per media, sicut intentio, et hi actus antecedunt non solum consecutionem finis, sed etiam electionem mediorum. Alii sunt actus qui proxime versantur circa media, quamvis ratione finis, et hujusmodi proprie est electio, quam antecedit consultatio et inquisitio mediorum, quæ quatenus ad inquirendum finem necessaria est, vel utilis, ad media reducit, et quatenus voluntaria est, sub electionem quodammodo cadit vel ad illam revocatur. Et hæc duo genera actuum dicuntur pertinere ad ordinem intentionis, quia non solum finis consecutionem, sed etiam executionem mediorum antecedunt. Post ordinem vero intentionis sequitur ordo executionis, in quo similiter possunt duo alia genera actuum distingui: quidam enim versantur circa mediorum executionem, per usum eorum quem activum vocant. Alii versantur circa finem, ut jam consecutum et possessum, scilicet, fruitio vel gaudium, quod etiam quies animi dicitur, et in eo statu potest etiam durare amor.

4. Est ergo circa hos actus prima generalis difficultas, quia finis solum est causa mediorum; nullus autem ex his actibus est vere

ac proprie medium ad finem obtinendum; ergo nullus eorum causatur a fine. Major constat ex definitione finis; est enim id, cuius gratia aliquid fit, quod solis mediis proprie convenit. Deinde est specialis et major difficultas de actibus qui versantur circa finem; nam illi nullo modo sunt propter finem; ergo non sunt effectus finis. Antecedens patet, quia illud est propter finem, quod procedit ex amore, vel intentione finis; nam illud, *esse propter*, dicit ordinationem ad finem ortam ex aliquo priori actu; sed intentio finis non oritur ex alia intentione, nec amor ex amore, alioqui esset processus in infinitum; ergo. Unde, sicut assensus conclusionis est ex principiis, assensus autem principii non est ex principio, ita voluntas medii potest esse ex fine et propter finem; voluntas autem finis non ita. Tertio, augetur difficultas in iis actibus qui versantur circa finem jam consecutum; nam finis non causat postquam comparatus est; consistit enim ejus causalitas in motione; consecuto autem fine jam quiescit animus; cessat ergo omnis motio; ergo et causalitas finis. Unde Aristoteles, 1 de Generat., text. 55, dicit, adepto fine, cessare actionem; cessante autem actione etiam cessat causalitas finis, quia ubi non est causa efficiens, nec finalis esse potest, ut infra docebimus.

*Primæ difficultatis resolutio.*

5. Ut a clarioribus incipiamus, dicendum primo est, usum seu executionem mediorum per se ac proprie esse effectum causæ finalis. De hac conclusione nulla est controversia nec dubitandi ratio, quia hic actus non solum procedit ex affectu et intentione finis, sed etiam vere ac proprie dici potest medium ad finem. Quia, licet nomine usus et executionis finis hic non intelligamus solum externum usum vel executionem, sed etiam internum actum, quo voluntas applicat membra vel instrumenta ad exequendum medium; tamen tota illa actio, ut includit tam imperantem actum quam imperatum, vere ac proprie dicitur esse medium ad finem; ergo est etiam propriissime effectus finis. Et confirmatur, nam electio est de mediis; quando vero media talia sunt, ut per usum activum voluntatis exerceri debeant, etiam ipse usus activus sub electionem cadit; nam eligitur ut medium tota illa actio humana, quæ ex interno et externo actu coalescit; ergo etiam actus internus voluntatis, quo proxime fit

executio externi medii, habet rationem medii ad finem; ergo est etiam effectus ipsius finis.

6. Dico secundo: electio mediorum vere ac proprie est effectus causæ finalis. Probat primo, quia ille actus est propriissime propter finem; sed per hæc verba maxime declaratur causalitas finis; ergo ille actus est ex causalitate finis. Secundo, ille actus procedit ex intentione finis, et ex ratione ordinante medium ad finem; sed in his videtur potissimum consistere causalitas finis; ergo. Tertio, talis actus pendet essentialiter ex fine, quia non versatur circa media, nisi ratione finis; quin potius ipsa media electa non sunt effectus finis nisi media electione; ergo multo magis necesse est ut ipsamet electio sit effectus finis. Et hæc rationes æque fere confirmant præcedentem assertionem.

7. Neque contra has assertiones obstat prima ratio dubitandi in principio posita. Primo, quia non tantum media sunt propter finem, sed quidquid a fine essentialiter pendet, et ex illius amore procedit. Deinde quia ipsamet electio non incongrue dici potest medium ad finem. Quod potest explicari ex iis quæ supra diximus tractando de potentia formaliter libera, quod, nimirum, actus ab ea elicitus, est intrinsece voluntarius, seu volutus per modum actus; ipsa ergo electio cum sit actus elicitus a voluntate, est etiam intrinsece volita; non est autem volita nisi propter consequendum finem, quia, sicut res, quæ eligitur, propter finem eligitur, ita ipsamet electio propter finem exercetur. Ut, qui eligit eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, non solum refert in eum finem ipsam eleemosynam, quam eligit, sed etiam ipsam volitionem qua illam eligit; nam ad eum finem necessaria est illa electio, et in ea reperitur ea bonitas et utilitas, quæ invenitur in medio ad finem intentum comparato. Et confirmatur primo, nam consultatio est mediorum ad finem, et, si contingat voluntatem actu directo et formali velle consultare, quod sæpe accidit, illa volitio revera est ejusdem medii ad finem, quia non ob aliud vult quis consultare, nisi ut paret sibi viam ad finem obtinendum; ergo similiter, si voluntate propria et reflexa velit hic et nunc eligere, ut etiam potest, illo actu vult electionem, ut quoddam medium, quia etiam vult illam propter finem, sicut consultationem; ergo etiam quando hoc non faciat distincto actu et reflexo, ipsamet electio, eo

modo quo est intrinsece volita, intrinsece est quoddam medium ad finem, ratione cuius volita est; est ergo vere ac proprie effectus finis.

8. Dico tertio: actus qui versantur circa finem ipsum, et antecedunt, vel antecedere possunt ordine intentionis consecutionem ejus, sunt vere et proprie effectus finis. Circa hanc conclusionem invenio nonnullam diversitatem inter auctores; quidam enim eam admittunt de actu intentionis vel desiderii, non vero de primo actu amoris, seu simplicis voluntatis. Et ratio esse potest, quia desiderium vel intentio supponunt amorem finis, et ab eo procedunt, et ideo possunt causari a fine medio amore sui, et propriissime dicuntur esse propter finem, vel gratia finis, et ideo esse possunt effectus finis. Amor autem non supponit alium actum, vel amorem finis a quo procedat, et ideo non est ex amore finis; nec etiam est formaliter propter finem, quantum est ex directione ipsius voluntatis; non est ergo effectus finis in genere causæ finalis, sed solum in genere objecti, efficientis vel specificantis, juxta varias opiniones. Et hanc sententiam videtur tenere Ferrariensis, 1 cont. Gent., c. 75; dicit enim, licet res, quæ est finis, amari possit, nihil ad ipsam ordinando, tamen non exercere causalitatem finis, donec aliquid propter ipsam ametur, et fundatur in verbis D. Thomæ ibi dicentis, causalitatem finis in hoc consistere, quod propter ipsum alia desiderantur. Tamen ibi D. Thomas non dicit hanc esse adæquatam causalitatem finis, sed pertinere hoc ad causalitatem finis. Alii vero de omnibus his actibus conclusionem admittunt, cum quadam tamen moderatione, scilicet, quod hi actus revera sint effectus finis, non tamen ita proprie aut non ita perfecte sicut priores, quod sumi potest ex Gabr., in 2, dist. 38, notab. 2; et Gregorio, quem ipse citat ibi, art. 1.

9. Alii nihilominus simpliciter affirmant finem esse proprie finalem causam horum actuum, ut Henric., 2 p. Summæ, art. 46, quæst. 6. Et in hoc sensu posita est assertio, quam mihi sumo ex D. Thoma, 1. 2, quæst. 1, art. 1, ubi simpliciter ait, omnes actus humanos esse propter finem, et consequenter esse effectus finis; nam hæc duo convertuntur, sicut esse ab agente, et esse effectum agentis, comprehendendo sub effectu actionem ipsam. At vero hi actus, de quibus nunc agimus, sunt vere actus humani; nam

procedunt ab homine ut rationalis est; imo etiam sunt liberi saltem pro statu hujus vite, ut supra, disput. 18, sect. 3, probatum est; ergo.

10. Atque hinc confici potest prima ratio; nam homo quatenus exercet has actiones, etiam primum amorem finis, operatur propter finem, et non operatur ut ab alio motus in finem, sed ut proxime et immediate motus ab ipso fine, secundum propriam et formalem rationem ejus; ergo hi actus sunt propter finem, ut causati ex propria motione finis, ut finis est; ergo sunt effectus finis, ut finaliter causantis. Consequentia sunt evidentes, quia causalitas finis propriissima est per dictam motionem. Major etiam patet, quia illa actio non temere et casu fit, sed ad definitum scopum ex instituto tendit; hinc autem colligimus actionem aliquam esse propter finem. Minor etiam est satis clara, quia in quolibet illorum actuum homo operatur illectus et attractus a fine cognito, non utcumque, sed quatenus est bonum quoddam propter se diligibile, quæ est propria quædam habitudo et formalis ratio finis, et ex vi hujus cognitionis homo ita operatur in ea actione, ut ipse seipsum dirigat et moveat in talem finem, et in formalem bonitatem ejus. Atque hæc ratio sumitur ex D. Thoma, dicto art. 1, ubi non aliter probat actum humanum esse propter finem, nisi quia est ab objecto voluntatis sub ratione finis, id est, ut exercet propriam causalitatem finis; et 3 contra Gent., c. 2, ratione 5, sic ait: *De agentibus per intellectum, non est dubium quin agant propter finem, agunt enim præconciptes per intellectum id quod per actionem consequuntur, et ex tali præconceptione agunt.* Hæc autem verba applicari possunt etiam ad simplicem amorem ipsius finis.

11. Secundo, hoc amplius declaratur in ipso amore; potest enim dupliciter considerari: primo, ut directe tendit in objectum; secundo, ut reflexione virtuali in seipsum cadit, eo, videlicet, modo quo supra dicebam, hujusmodi actus esse intrinsece voluntarios. Priori consideratione causatur a bonitate objecti, ut cognita, et movente appetitum ad amandum talem rem propter bonitatem suam, et ita vere causatur ab objecto, ut a fine, non quidem ut a fine extrinseco rei volitæ, sed ut a fine proprio et intrinseco ipsiusmet actus amoris, qui in illum tendit. Atque ob eandem rationem dicitur vere ac

proprie talis actus esse propter finem, non tanquam propter extrinsecam rationem volendi, sed quia est propter intrinsecam bonitatem ejus, et ex propria ejus motione. In quo (quidquid alii dicant) eadem est ratio amoris et intentionis; nam etiam intentio non est propter finem qui sit extrinseca ratio volendi, sed quia tendit in finem propter seipsum et propter intrinsecam bonitatem ejus; illa autem differentia, quod intentio supponat priorem actum amoris, nihil ad rem præsentem refert, ut statim declarabimus. Tandem ex communi modo loquendi constat, vere ac proprie dici amare nos finem propter seipsum, vel propter bonitatem suam; sic enim amamus Deum; hæc autem particula, *propter*, attributa fini cum proprietate, declarat causalitatem ejus; ergo hæc locutiones veræ sunt propter causalitatem finis circa talem actum. Unde hæc etiam ratione, cum Deum super omnia amamus, dicimus illum amare, ut ultimum finem, quia revera exercet circa nostrum amorem propriam causalitatem ultimi finis, et talis actus non in alium finem tendit, neque excitatur nisi a suprema bonitate talis finis, ipsi voluntati proposita.

12. Posteriori etiam consideratione virtuales reflexionem includente, apertissime constat talem actum esse propter finem, quia etsi amari possit propter suam honestatem (quod non est extra rationem causandi finalem), tamen revera amatur propter objectum in quod directe tendit tanquam propter finem, eo fere modo quo supra de electione dicebamus. Quamvis in electione magis appareat quædam ratio medii ad finem quam in amore, quia amor non ita ordinatur ad consequendum finem sicut electio. In quo etiam videtur esse nonnulla differentia inter desiderium seu intentionem, et amorem finis; nam desiderium cum ex sua ratione supponat carentiam finis consecuti, est aliquo modo medium ad consequendum illum, imò est veluti quædam inchoatio inquisitionis ejus, quod eadem vel majori ratione verum est de intentione; amor vero ex ratione sua non supponit carentiam consecutionis finis, et ex hac parte minus participare potest rationem medii. Sed hæc differentia nihil obstat quominus ipse amor sit vere causatus a fine, quia, ut supra dicebam, hæc causalitas non limitatur ad sola media, sed extenditur ad omnem actum, qui vere sit propter finem, et ex propria ejus motione.

Eo vel maxime quod etiam amor quando antecedit consecutionem finis, quatenus excitat et movet ad illum inquirendum, potest dici utilissimum medium ad consequendum illum. Addo denique amorem ex ratione sua abstrahendo ab hoc vel illo statu amantis tendere ad finem, ut illi uniat et jungat amantem; unde quatenus ipsemet amor virtualiter aut formaliter amatur, propter hunc finem amatur; ergo propter finem quem pro objecto habet, amatur; ergo ab eodem fine causatur.

13. Quod optime potest confirmari ex doctrina D. Thomæ, in 4, dist. 49, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2, ubi ait, *cum voluntatis objectum sit finis, hoc ipsum, quod est velle, et quemlibet alium voluntatis actum non esse aliud quam ordinari aliquid in finem, et ideo necessario supponere aliquem finem objectivum in quem ordinetur.* Addi etiam potest ex Capreol., in 1, dist. 1, quæst. 1, ad 1 contra 3 conclusionem, hunc amorem, quia antecedit finis consecutionem, ordinari ut in finem in ipsius rei amatæ consecutionem et fruitionem, et hoc modo etiam esse posse effectum causæ finalis. Et in discursu illius articuli et solutionum argumentorum multa dicit et congerit ex doctrina D. Thomæ, quæ ad hanc sententiam confirmandam conferre possunt. Denique etiam hic amor potest ordinari in ipsum amantem, ut in finem Cui, quatenus illum perficit, et unit aliquo modo suo fini objectivo; ergo ex hoc etiam capite potest esse effectus finalis causæ.

14. Dico quarto: actus voluntatis, qui versantur circa finem jam consecutum, numerari etiam possunt et debent inter effectus finalis causæ. Probatur, nam hi actus tantum esse possunt aut amor, aut gaudium, de quibus controversum est an sint actus distincti, prout versantur circa finem jam adeptum, quod tractat late Capreol., cit. loco; nunc de eis loquamur ut de distinctis, sive re, sive ratione differant. Actus ergo amoris, ut sic, ejusdem rationis est circa finem, qui propter se amatur, sive ille finis sit jam possessus, sive non; ergo, si amor secundum se, vel qui antecedit consecutionem finis, est effectus finalis causæ, etiam amor ille, qui manet fine jam consecuto, est effectus ejusdem finis. Patet consequentia, quia eodem modo causatur amor in utroque statu ab objecto cognito alliciente voluntatem, ut ipsum propter se, et propter bonitatem suam amet. Atque ita D. Thomas, 1, 2, quæst. 23, art. 4, et q. 26,

art. 2, eodem modo attribuit causalitati finis, seu objecti boni, amorem ejus in utroque statu, imo et delectationem, ut statim dicam. Unde etiam rationes omnes, quibus probavimus primam voluntatem seu amorem erga finem, esse effectum finalis causæ, idem probant de ultimo amore, maxime cum probabile sit eundem semper esse ac perseverare posse.

15. De gaudio autem, quatenus est quid distinctum ab amore, videtur esse nonnulla dubitandi ratio, tum quia est veluti passio quædam necessario consequens possessionem finis amati; tum etiam quia est veluti ultima quies animi, ad quam cætera ordinantur, etiam ipse amor, ipsa vero non ordinatur ad aliud, et ita non videtur habere finem a quo causari possit. Sed nihilominus probatur etiam de hoc actu assertio posita; nam revera gaudium non est mera passio, sed est actus vitalis ab ipsa voluntate elicitus, et causatus in suo genere ab objecto per se bono, et per rationem propositum, et invitante voluntatem, ut in ipso, et in possessione ejus quiescat et gaudeat propter illius bonitatem; sed hæc causalitas objecti non est alia quam finalis, quantum ad hunc motionis modum, quidquid sit, an aliunde interveniat etiam causalitas effectiva inter illos actus, quod nihil ad præsentem quæstionem refert. Et confirmatur primo, nam ipsa delectatio ex natura rei ordinatur, ut in finem, in actionem ipsam ad quam consequitur, tanquam perfectio quædam et decor ejus, et ut conferat ad constantiam et facilitatem ejus; ergo etiam delectatio, quæ consequitur ex fine consecuto, ordinatur ad ipsammet consecutionem finis, ut ad finem quem suo modo perficit et firmat; ergo si delectatio intellectualis sit, et consequatur ex illo fine perfecte cognito et proposito voluntati, causabitur ab illo in genere finis. Unde, licet delectatio dicatur esse quid ultimum via generationis, tamen in ordine finium secundum se non est simpliciter ultimum, quamvis interdum possit ab appetente sumi ut ultimus finis Cujus. Et tunc etiam ipsa delectatio ordinatur ad ipsummet qui delectationem capit, ut ad finem Cui, et ex hac parte potest esse effectus causæ finalis.

16. Neque contra hanc et præcedentem conclusionem urgent rationes prius factæ. Ad primam enim jam responsum est, non sola media esse effectus causæ finalis, sed omnem actum, qui ad finem confert, vel ad

illum ordinatur, vel tanquam medium, vel tanquam perfectio possessionis ejus; ac denique quidquid est ex propria motione finis præconcepti, et propositi secundum propriam rationem boni propter se diligibilis. Ad secundum, negamus hos actus non esse propter finem, nam revera amamus Deum propter ipsum, et delectamur in Deo propter ipsum. Neque ad hoc necessarium est ut actus, quia causatur a fine, seu dicitur esse propter finem, causetur ex priori amore finis, sed satis est quod causetur ex bonitate ipsius finis allicientis voluntatem. Quanquam delectatio quatenus est actus ab amore distinctus, revera causatur ex amore; delectatur enim aliquis in fine possesso, quia amat illum; illa vero causalitas, quatenus est inter actus, magis pertinet ad quemdam modum efficientiæ, vel naturalis resultantiæ, quam ad causalitatem finalem, quam nunc inquirimus. Hæc ergo magis consideranda est ex habitudine actus ad objectum seu finem, et ex peculiari modo quo res intellectualis movetur a fine ad hujusmodi actus. Ad tertium respondetur, quamvis delectatio dicatur quies, non tamen esse mortuo modo (ut ita dicam), ut est naturalis quies, quæ consistit in sola carentia motus, sed esse vitalem quietem, quæ non est sine interna actione; tamen quia illa non est ad obtinendum et inquirendum finem, sed ad fruendum fine jam possesso, ideo dicitur animi quies. Quatenus ergo proprius actus est ac vera actio, potest esse effectus finis. Quod vero Aristoteles ait, consecuto fine cessare motum vel actionem, intelligendum est de motu, quo tenditur ad consecutionem finis, non vero de interna actione, qua quiescit in fine. Imo addit D. Thomas, in 4, dist. 48, q. 2, a. 2, ad primam rationem in oppositum, quod tunc cessat motus habito fine, quando talis motus non concomitatur ipsum finem, seu consecutionem ejus; sicut cælum consequitur suum finem mediante suo motu, non tamen cessat, quia ad illum finem necessarius est ille motus; sic igitur non cessat interna actio amoris vel delectationis consecuto fine, qua concomitatur talem finem, et ad ipsius perfectionem est necessaria; et ideo respectu talis actionis non cessat causalitas finis.

17. Hic vero oriebatur difficultas Theologica, præsertim ex ultima conclusione, nam hinc sequitur, ipsum amorem et fruitionem beatificam vere ac proprie causari a Deo viso, vel a visione ejus in genere causæ fina-

lis, et consequenter illos actus vere ac proprie esse propter finem, quod videtur inconveniens, cum illi actus sint simpliciter necessarii. Sed quia res est Theologica, breviter respondeo, concedendo illos actus esse ex causalitate finis; id enim æque probant omnes rationes superius factæ. Nec quicquam obstat quod sint necessarii, imo in superioribus dixi, necessitatem illius amoris provenire a Deo clare viso ut ultimo fine, cujus summa bonitas tam est potens in causando etiam in eo genere, ut omnino sibi subjiciat voluntatem. Denique illa necessitas non provenit ex imperfectione, aut ex irrationali modo operandi, sed potius ex summa perfectione, tum ipsius finis ultimi, tum etiam modi applicandi illum per cognitionem rationalem seu intellectualem perfectissimam ad movendam voluntatem, et ideo nihil obstat quominus illa voluntatis motio, quantumvis necessaria, sit ex propria causalitate finis. An vero satis sit ut ille amor necessarius dicatur actus humanus necne, tractatur a Theologis, et pertinet magis ad moralem philosophiam quam ad metaphysicam.

*De effectibus externis finalis causæ.*

18. Diximus hactenus de effectibus quos causa finalis habet intra ipsam voluntatem causæ agentis a proposito; nunc superest dicendum de effectibus, qui exterius procedunt a tali causa, id est, extra ipsam humanam voluntatem, ita ut sub his effectibus comprehendantur tum actus omnium aliarum facultatum ipsius hominis, scilicet intellectus, sensuum, etc., tum etiam externi effectus, si qui sunt, qui per has actiones resultent. In qua re duo sunt certa et extra controversiam. Unum est, actiones omnes naturales, quas homo exercet sine imperio seu motione voluntatis, non esse effectus causæ finalis, eo speciali modo quo nunc loquimur; hujusmodi sunt actiones omnes animæ vegetativæ, quatenus sunt mere naturales, et actus sensuum, vel etiam intellectus, quatenus interdum antecedunt motionem voluntatis. Et ratio est, quia causalitas finis quatenus proprie versatur circa agentia a proposito, quæ se ipsa movent in finem, primo per se est circa voluntatem, et supponit sufficientem applicationem talis causæ per intellectum; sed in his actionibus, quæ non procedunt ex motione voluntatis, non sic movetur homo ex fine, sed agit ad modum aliorum agentium naturalium; ergo. Unde talis modus agendi per

se non requirit propriam et rationalem cognitionem ipsius finis. Imo et in ipsomet intellectu cognitio vel apprehensio ipsius finis, si naturalis sit, et nullo modo a voluntate, non procedit a cognitione finis, sed est ipsa cognitio finis, et ideo non procedit ex causalitate finis ut sic, prout est propria agentium a proposito. Quod ideo semper addo, quia in his actibus naturalibus operatur homo propter finem sicut alia agentia naturalia, de quibus postea videbimus quid in eis sit operari propter finem, et qualis in eis esse possit causalitas finis. Atque in hac assertionem sic exposita nulla relinquitur difficultas.

19. Secundo, certum est omnes actiones, et effecta earum, quæ procedunt ex imperio et motione voluntatis creatæ operantis propter finem, esse effectus causæ finalis. Probatur primo ex modo loquendi et sentiendi omnium, nam quando homo deambulat propter sanitatem consequendam, talis deambulatio consetur esse effectus sanitatis præconceptæ et intentæ, et ideo dicitur esse propriissime propter finem, non ex directione alicujus extrinseci agentis, sed ipsiusmet operantis, quod hac ratione vocatur agens a proposito; et idem est de omnibus similibus. Et quando per has actiones fit aliquis terminus permanens in facto esse, ille etiam censetur effectus finis præconcepti, vel in fieri dum actu fit, vel in facto esse cum postea permanet; quomodo dixit Aristoteles instrumenta esse propter finem, et similiter domus, et aliæ res artificiales sunt effectus alicujus finis præconcepti. Ratio vero est, quia finis movet ad has omnes actiones; ergo omnes sunt effectus ejus. Item tales actiones prout ab homine fiunt, pendent essentialiter a fine ut causante, quia non possunt aliter ab homine fieri; ergo sunt effectus finis. Item illæ actiones sunt media quibus comparatur finis intentus; sed finis non solum causal intentionem, vel electionem, sed etiam mediorem executionem; imo in hac maxime videtur relucere ejus causalitas.

20. Dices: interdum actio imperata a voluntate non est medium, sed ipse finis intentus, juxta quandam divisionem superius datam, quod finis interdum est res acta, interdum ipsamet actio, ut cytharizatio, aut contemplatio; ergo tunc saltem non erit actio propter finem, etiamsi procedat a voluntate; ergo non erit causata a fine. Respondetur, ut jam supra notavimus, nullam esse actionem, quæ si proprie sumatur ut actio est,

non habeat aliquem terminum intrinsecum propter quem fit, ut cytharizatio ipsa, quatenus est motio quædam, efficit quemdam sonum proportionatum, qui est qualitas quædam artificiose composita, et hoc modo omnis actio est aliquo modo medium ad suum terminum, et ea ratione potest esse causata ab illo ut a fine. Si vero de ipso termino loquamur, vel comprehendatur sub actione per modum unius, sic non est proprie medium, supposito quod sit finis ultimus in sua serie; tamen nihilominus sicut sit finis Cujus, potest habere finem Cui; nam cytharizatio ut fit ab homine, est propter ipsum operantem; vel si talis actus sit finis formalis, potest esse propter objectivum, ut contemplatio est propter veritatem ipsam. Atque ita semper omnis actio, quæ est imperata a voluntate, est effectus alicujus finis præconcepti.

21. Circa hanc vero posteriorem assertionem occurrunt duo breviter explicanda. Primum est tactum supra, sectione 1, quia ex dictis sequitur idem esse causam sui ipsius, quod videtur absurdum. Et sequela patet imprimis, quia operatio imperata a voluntate sæpe est vera causa finalis, quæ apprehensa movet ad sui executionem, et non tantum ad desiderium vel intentionem; ergo executio illius operationis est effectus ejusdem operationis apprehensæ per modum finis; illa autem executio non est aliud ab ipsamet operatione; ergo. Deinde, quia consecutio finis (sive in operatione consistat, sive in sola inhærentia alicujus formæ, vel in alia simili habitudine) est ultimus effectus causæ finalis, ut finis curationis est sanitas, non utcunque, sed ut mihi inhærens, et me afficiens, et hoc est ultimum, quod causatur ex vi illius intentionis, et idem est proportionaliter in reliquis. Sed primus finis, qui movet, et causat usque ad hunc effectum, est ipsamet consecutio finis ut apprehensa; causat ergo se ipsam.

22. Respondetur imprimis nullum esse inconveniens hoc totum concedere, quia in causa finali non intervenit ea repugnantia quæ in causa efficiente, ut non possit esse causa sui ipsius, quia non requirit præexistentiam realem ad causandum, sed sufficit intentionalis, media apprehensione; cum ergo finis causet priusquam habeat existentiam in actu, mirum non est quod possit in suo genere concurrere ad suamet existentiam. Atque ita concedimus, rem eandem secundum diversas conditiones existendi, posse